

Neljä ympäristöosallisuuden roolia

Ympäristökasvatuksessa osallisuus liitetään yleensä vaikuttamismahdollisuuksiin, oikeuteen saada äänensä kuuluviin esimerkiksi omaa ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Mutta muunkinlaista osallisuutta voi toki olla. Voimme olla osallisina vaikkapa taide-elämyksessä, ryhmähengessä, koulukiusaamisessa tai liikenneonnettomuudessa.

Tässä kirjoituksessa käsittelen osallisuutta ympäristönsojeluun liittyvissä kysymyksissä ja nimeän ihmiselle neljä erilaista roolia: ympäristömuutosten aiheuttamisen, niiden kohteena olemisen, niiden määrittämisen haitallisiksi – ympäristöongelmiksi – sekä ongelmien ratkaisemisen (kuva).

Olemme ainakin tiedostamattamme osallisina kaikissa näissä prosessin vaiheissa, ja mielestäni ympäristökasvatuksen tärkeä tehtävä olisi vahvistaa osallisuuden tunnetta kunkin osalta. Nämä osallisuuden lajit ovat kuitenkin varsin erilaisia ja vaativat kasvatuksessa erilaista lähestymistapaa.

Kulttuurissamme tuo neljän roolin kokonaisuus hahmotetaan esimerkiksi tällaisella ajattelulla: ”Teollisuus saastuttaa. Luonto saastuu. Asiantuntijat päättävät, ovatko näin syntyneet muutokset haitallisia, ja pyrkivät ratkaisemaan toteamiaan ongelmia.”

Kasvattajien haasteena on saada ihmiset ajattelemaan edes hiukan enemmän näin: ”Me saastutamme meitä ja muuta luontoa. Me määrittelimme ongelmat ja pyrimme ratkaisemaan niitä.”

Me kaikki olemme elämäntapamme kautta osallisia ympäristömuutosten aiheuttamisessa, mutta tämän aiheuttaja-osallisuuden tiedostamisen tukeminen on kasvattajalle hyvin haasteellista. Kaikki haluavat olla sankareita, eivät pahiksia.

Emme me sano, että Itämeri ”rehevöitetään” – sanomme, että se ”rehevöityy”. Ikään kuin kyse olisi Itämeren omasta projektista, jossa me emme ole mitenkään osallisina. Ja jos syyllinen on nimettävä, siihen rooliin pannaan mieluummin itsestä kaukana olevat tehtaat ja voimat kuin oma arkinen puuhastelu. Jo Kirka lauloi aikanaan *Varrella virran* -hitisään: ”Syy tehdas on, ei mikään muu...”

Aiheuttaja-osallisuuden suhteen ympäristökasvatuksessa onkin riskinä torjuntareaktio, joka herkästi syntyy, jos kasvatettava kokee tulevaisuuden syyllistetyksi. Ongelmaa voi kuitenkin lievittää suuresti korostamalla, että esimerkiksi Suomessa ihan jokainen on syyllinen. Kun syyllisyyden taakka jakaantuu tasapuolisesti miljoonien kanssaeläjien kesken, se on helpompi kantaa.

Olemme kaikki myös ympäristömuutosten kohteita,

mutta tämä kohde-osallisuus on nykyihmiselle hyvin vaikea hahmottaa. Sanomalehtemme ja televisiouutisemme ovat täynnä juttuja, joissa ”luonto” saastuu, rehevöityy, tuhoutuu. Ja tuo ”luonto” on yleensä Itämeri, aarniometsä, saimaannorppa tai vastaava – jotakin tuolla jossakin. Se, joka saastuu, emme siis ole me, esimerkiksi hengitysilmamme tai oman henkilökohtaisen elämämme ilmasto.

Monet ympäristöfilosofit ovat sanoneet, että länsimaisen ihmisen pahin ajatusvirhe on se, ettei hän tajua kuuluvansa luontoon. Tuota taustaa vasten on ympäristökasvatuksessa erityisen tärkeää vahvistaa tätä osallisuutemme lajia, luontoon kuulumisen tunnetta.

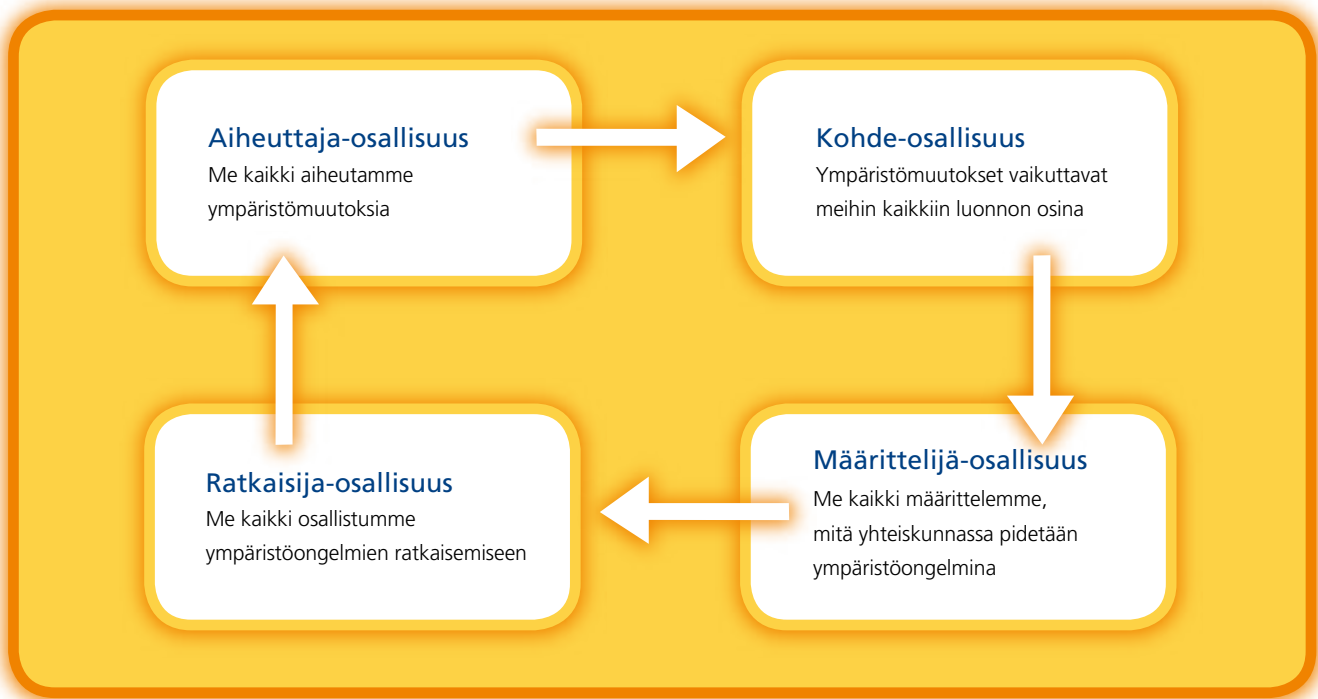
Entäpä määrittely-osallisuus: kuka päättää, mitä luonnossa aiheutetuista muutoksista aletaan pitää haitallisina, ongelmina? Miksi mereen toisinaan valuva öljy tai muu kemikaali on paljon selvemmin ympäristöongelma kuin koko ajan joka paikkaan tunkeutuva melu? Miksi tavallinen ihminen – ”melun kokija” – luovuttaa määrittely- ja arvotamisvallan lähes täysin asiantuntijalle – ”kemikaalien tutkijalle”. Kasvatuksen tehtävä on ohjata osallisuuteen myös yhteiskunnallisessa määrittely- ja muun vallan käytössä.

Neljäs roolimme on sitten pyrkiä ratkaisemaan (ja mieluiten ehkäisemään ennalta) ongelmalliseksi määrittelmiämme ympäristömuutoksia. Aiheuttaja-osallisuuden tavoin ratkaisija-osallisuuden kokemisen tärkeänä esteenä on omien konkreettisten tekojen merkityksen vähätteleminen.

Omien tekojen yhteyttä ekologiisiin ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin ei nähdä, mikä johtaa yhtäältä välinpitämättömyyteen aiheuttajaroolissa ja toisaalta voimattomuuden tunteeseen ratkaisijaroolissa. Onneksi me kasvattajat jaksamme uupumatta osoittaa noita yhteyksiä kertomalla, mitä seuraa siitä, jos lajittelen jätteet ja käytän joukkoliikennettä, ja toisaalta siitä, jos en tee niin.

Kasvattajan on siis vedeltävä vähän eri naruista neljän erilaisen osallisuuden tukemisessa. Aiheuttaja-osallisuuden kokeminen vaatii ainakin vastuunottoa omista toimista, ja siksi on hyvä yrittää lempeästi vedota kasvatettavien moraaliseen ajatteluun. Kohde-osallisuuden tukemisessa on tärkeää koettaa saada ihmiset löytämään oma ekologinen ulottuvuutensa happea hengittävinä luonnon osina. Määrittely-osallisuuden suhteen taas kunkin poliittis-yhteiskunnallista minää tulisi vahvistaa, ja ratkaisija-osallisuus vaatii tämän lisäksi voimaantumista, uskoa omien tekojen merkitykseen.

Kaikkia neljää osallisuuden muotoa kannattaa yrittää tukea yhtä aikaa; siten ne muodostavat kokonaisuuden ja aukeavat parhaiten. Myös raskaalta tuntuva, aiheuttamis-osallisuuden tuottama syyllisydentunne on helpointa

ottaa vastaan, kun se asettuu osaksi kokonaisuutta ja sen vastapainona näyttäytyy muunkinlaisia "ympäristö-osallisuuden" rooleja.

Rakennettu ympäristö luo neljäntyyppiselle osallisuuskasvatukselle mainiot puitteet. Ympäristöongelmien aiheuttaminen on etenkin kaupungeissa koko ajan "nähtävillä" esimerkiksi teollisuutena, liikenteenä ja yksilöiden kulutuksena. Myös monet ongelmien ratkaisemiseen liittyvät näkökohdat ovat läsnä vaikkapa joukkoliikenteessä ja jätteiden lajittelujärjestelmissä.

Itse ongelmien kirjokin on kaupungeissa monipuolinen, joten määrittelijä-osallisuuden pohtimiseen on paljon mahdollisuuksia, muun muassa aiemmin mainitun, jokaisen arkea koskevan melukysymyksen kautta.

Tilanne ei ole toivoton myöskään haasteellisen kohdeosallisuuteen kasvattamisen kannalta. Toisaalta betoniympäristössä elävän on toki helpompi unohtaa osallisuutensa luontoon kuin maaseudulla asuvan lajitoverin.

Mutta toisaalta nimenomaan vahvasti rakennettu ympäristö on oiva areena ympäristökasvattajalle, koska siellä ei ole läsnä "standardiluontoa". Tallataan urbaania asfalttismaisemaa ja kuitenkin ollaan täysin vastaansanomattomasti luonnossa.

Kaupunkiympäristö on yhtä täynnä säteilyä ja happea kuin muutkin ekosysteemit. Kasveja ja hyönteisiä näkyy runsaasti (ja kädellisiä nisäkkäitä on kaikkialla). Kasvattaja pystyy halutessaan havainnollistamaan luonnon kaikenkattavaa läsnäoloa ehkä kaikkein parhaiten juuri rakennetun ympäristön ristiriitojen keskellä. ♦

♦ Risto Willamo
Ympäristökasvattaja
Ekologis-kulttuurinen olento

Kiehtova metsä

Ympäristökasvatuspäivät
8.–9.10.2009 Tampereella

Mitä lasten metsäleikit kertovat? Mikä on metsän rooli ympäristökasvatuksessa? Miten suomalaisten metsäsuhde on muuttunut? Entä mikä on maailman metsien tila tänään?

Tämän vuoden Ympäristökasvatuspäivillä on teemana metsä. Luennot tarjoavat tuoreita näkökulmia metsän merkityksiin ja työpajoissa on mahdollisuus tutustua erilaisiin metsäisen ympäristökasvatuksen menetelmiin. Luvassa mm. sadutusta, digitarinoita, retkeilytaitoja, taidetta, sademetsäpeli.

Tervetuloa mukaan pohtimaan, innostumaan ja tapaamaan saman asian parissa työskenteleviä.

Päivät järjestetään Ahlmanin kartanolla, jonka viehättävä maalaismaisema tarjoaa loistavat mahdollisuudet rentoutumiseen ja virkistäytymiseen.

Päivien tarkempi ohjelma ja ilmoittautuminen osoitteessa www.ymparistokasvatus.fi.